

SAVAŞLAR VE İŞÇİ SINIFI

Mustafa DURMUŞ

Doç. Dr., Gazi Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü Öğretim Üyesi

Giriş

Ondokuzuncu yüzyılın son çeyreğinden bugüne, emperyalist kapitalizm çağında yaşanan iç savaşlar, paylaşım savaşları ve bölgesel savaşlarda, resmi verilere göre ölen insan sayısı, 100 milyonu aşılıyor.

Birinci Dünya Savaşı'nda (1914-1918) yaklaşık 14 milyon ve İkinci Dünya Savaşı'nda (1939-1945) 70 milyon; Vietnam Savaşı'nda (1955-1975) 2 milyon; İspanya İç Savaşı'nda (1936-1939) 350 bin; Afganistan ve Pakistan iç savaşlarında (2001-2014) 149 bin; Irak savaşında (2003-2011) 250 bin; Sri Lanka'daki iç savaş sırasında (1983-2009) 200 bin; Kolombiya'da 1958 yılından bu yana yaşanmakta olan iç savaşta 220 bin ve Suriye'deki iç savaş sırasında (2011 yılından bu yana) 200 bine yakın insan öldürüldü.

Türkiye'de, 1980'li yılların başından bu yana devam eden, gayri resmi kaynaklara göre 50 bin civarında insanın ölümüne neden olan ve Temmuz 2015'ten itibaren yeniden şiddetlenen iç savaşta 17 Nisan 2016 itibarıyla, 606 sivil; Suruç, Zergele, Ankara ve İstanbul katliamlarında 218 sivil ve çeşitli protesto gösterilerde 121 sivil olmak üzere, sadece son 9 ayda 1000'e yakın sivil ve 400 civarında asker ve polis öldürüldü (1-8)1.

Bu savaşlarda, bu sayılardan çok daha fazla insan yaralandı ya da sakat kaldı. Milyonlarca insan zorunlu göçe zorlandı, göç yollarında hayatlarını kaybettiler. Topraklarından, evlerinden yurtlarından edildiler. İşçiler genelde işsiz kalırken, istihdamın arttığı emperyalist ülkelerde işçiler, zorunlu bir askeri disiplin altında daha düşük reel ücretlerle çok daha fazla çalıştırıldılar. Kadınlar ve çocuklar, ölümlerin yanı sıra, cinsel tacize uğradılar, köle gibi alınıp satıldılar, savaş sanayilerinde en ağır koşullarda çalıştırıldılar. Araştırmacılara göre savaşların gerçek insani kayıpları aslında çok daha yüksektir zira mevcut istatistikler sadece savaş sırasında ölenlerle ve kayıt altına alınmış olanlarla sınırlı. Örneğin savaşın dolaylı etkileri olan açlık,

hastalıklar ya da zorunlu göçler veya hapisanelerdeki ölümler bu sayıya dâhil değil. Ayrıca bu savaşlar nedeniyle sayılarla ifade edilemeyecek kadar büyük ölçekte ekolojik hasar ortaya çıktı, doğal çevre tahrip edildi.

Bir başka gerçek bu savaşlarda giderek daha fazla sivilin öldüğüdür. Öyle ki 1. Dünya Savaşında ölenlerin %95'i asker, %5'i sivil halktan oluşurken, 2. Dünya Savaşında ölenlerin %33'ü asker ve %67'si sivil (10). ABD, 2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan 248 küçük savaş vb çatışmanın 201'inde ortaya çıkan ölümlerin %90'ının sivil ölümleri biçiminde gerçekleştiğini açıklarken (11), the Guardian gazetesine göre, Kolombiya'da 55 yıldır süren iç savaşta ölenlerin beşte dördünü sivil halktan insanlar oluşturuyor (2).

Savaşlar Neden Çıkar?

Savaşların, paylaşım savaşları, bölgesel ya da genel savaşlar veya iç savaşlar şeklinde ayrı ayrı incelendiğinde, tümünü açıklamaya yeterli bir nedenin olmadığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca genel iktisadi ya da siyasi dinamiklerin yanı sıra ülkeye ya da bölgeye ait öznel koşullar da savaşların çıkmasında etkili olmaktadır. Keza nedenleri araştırırken, savaşları tetikleyen yüzeysel faktörlerle, derinde yatan zorunlulukları ya da alt yapı dinamiklerini birbirine karıştırmamak gerekmektedir.

Bu bağlamda şu ana kadar savaşların nedenlerini açıklamaya dönük bilimsel yada bilim dışı çok sayıda yaklaşım ya da düşünce ortaya atılmıştır. Bunların bazılarına göre; "savaşlar günahkar kulları cezalandırmak isteyen Tanrının" ya da "kişilik bozukluğuna sahip despot liderlerin, sorumsuz diplomatların" eseridirler. "İrk ayrımcılığı ya da mezhepçilik" savaşların nedeni olabilmektedir. Ya da savaşlar "medeniyetler çatışmasının" ürünüdürler. Ortadoğu özelinde savaşın nedeni "ABD'nin neden olduğu kaostur"1. Daha iktisadi bir nedenden hareketle savaşların "dev silah tekellerinin kâr hırsı" ya da "bölgedeki enerji kaynaklarının kontrolü ihtiyacından" doğduğu ileri sürülebilir. Keza

“emperyalist güçlerin hegemonya mücadelesi” ya da “ulusal sermayenin sınır ötesi yatırımlarını ve korumak ihtiyacı” bölgesel savaşların nedeni olabilir. Son olarak genel savaşların nedeninin “ekonomik durgunluğun kalıcı hale gelmesi ya da iktisadi krizler” olduğu ileri sürülebilir.

Savaşlar Emperyalist-Kapitalist Sistemin Ürünüdürler!

Tüm bu görüşleri (savaşları metafizik bazı olgularla açıklamaya çalışanlar hariç) bir arada değerlendirdiğimizde günümüzdeki savaşların kapitalizm ve emperyalizm ile doğrudan bağlantıları ortaya çıkmaktadır.

Yani spesifik savaşları ve çatışmaları önceden bilmek ya da nedenlerini tam olarak tahmin etmek zor olsa da, genelde savaşlar ve çatışmalar kapitalizmin ve onun en saldırgan aşaması olan emperyalizmin süreklilik arz eden durumlarıdır, sonuçlarıdır.

Savaşların nedeni kapitalizmdir. Ama buradaki kasıt para kazanma derdinde olan tikel kapitalistler ya da bir grup kapitalist değildir. Tetiği hep birileri çekse de asıl önemli olan o tetik mekanizmasının hali hazırda hep kurulu olarak mevcut bulunmasıdır. Yani sorun tikel kapitalistlerden ziyade sistematik bir sorundur. Tıpkı iktisadi krizler gibi savaşlar da günümüzde kapitalizme içkin olgulardır. Savaşlar tüm kâr sistemi için çıkartılmaktadır. Kâr çıkarımı için emek sömürsüne dayalı kapitalist sistemin özünde çatışma vardır. Savaşlar bu tür çatışmaların meyveleridirler, yani savaş kavramını anlayabilmek için öncelikle kapitalizmi anlamak gereklidir. Savaşlarda, emperyalist bir devlet sadece dışardaki yer altı zenginliklerini ya da yaptığı veya yapmayı planladığı yatırımlarını koruma altına almakla kalmamakta, aynı zamanda piyasaların serbestçe işlemlerini sağlamakta, küresel rekabetçi kapitalizmin yerleşik kurallarını da sağlamlaştırmaktadır.

Kapitalizm ve savaşlar birbirinin ayrılmaz parçalarıdır. İktisadi çıkar çatışmalarının olmadığı bir kapitalizmden söz edilemez. Bu çatışmalar ise ulusal çatışmaları, nefretleri korkuları ve silahlanma gibi savaşları provoke eden gelişmelere neden olur. Doğası gereği kapitalizm uluslar arası gerginliklere neden olur ki, bu da savaşların önünü açar.

Diğer yandan paylaşım savaşları kapitalizmin spesifik bir aşaması ile doğrudan ilgilidir: Emperyalizm. 20. yüzyıldaki savaşların kapitalizm ve emperyalizm ile olan ilişkisi ise sistematik bir biçimde Lenin tarafından “Emperyalizm” adlı eserinde (1916) ele alınmıştır.

Lenin bu kitabında, 1. Dünya Savaşının kaza ile güç düşkününü politikacıların ya da egemen sınıfların içindeki bazı sert unsurların tutumları yüzünden çıkmadığını ileri sürmüştür (11). Tersine savaş kapitalizmin küresel çaptaki geldiği noktanın kaçınılmaz bir sonucuydu. İlk kez dünya gerçek anlamda bölünmüştü. Öyle ki gelecek, ancak yeniden paylaşım ile mümkün olabilecektir: “Bölgeler sızdırmazlıktan bir sahibe değil, bir sahibin elinden alınıp bir başka sahibe geçmektedir”(11).

Lenin, emperyalizmi, kapitalizmin en ileri, en gelişmiş aynı zamanda da en saldırgan biçimi olarak tanımlar. Ona göre, emperyalizmin temel karakteristikleri; tekelleri mülkiyet ve üretimin tekelleri kontrolü, finans kapitalin baskınlığı, aşırı sermaye birikiminden kaynaklı sermaye ihracı, kartel ve tröstlerin yükselişi ve dünyanın en güçlü kapitalist güçler arasında paylaşılmasıdır.

Emperyalizm, 19. yy.ın son çeyreğindeki ortaya çıkmış bir olgudur. Öncesinde 100 yılı aşan ve ‘rekabetçi sanayi kapitalizmi’ dönemi olarak da adlandırılan dönemde, ücretli emek gücü ve büyük çapta hammadde kullanımı ile çok büyük miktarda üretilen meta, ücretleri çok düşük tutulan işçiler tarafından yeterince satın alınıp tüketilemiyordu. Bu nedenle hem hammadde kaynaklarını hem de pazarı genişletmek için ulusal sınırların ötesine geçmek gerekiyordu. Bunun için de ulus devletlerin kendi sınırlarının ötesine genişlemeleri gerekiyordu. Bunun doğal sonucu ise henüz kapitalistleşmemiş dünyanın gelişmiş kapitalist ülkelerin merkezinde olduğu yeni sömürgelere ve etki alanlarına bölünmesiydi. Bu, uluslar arası çapta Merkez-Çevre ayrışması neden oldu. Merkezdekiler sermayeyi biriktirirken, çevredekiler sermaye birikimi ve teknoloji olarak geri bırakıldılar.

Sermayenin biriktiği merkezlerde hızlı bir finans kapital oluşumu gerçekleşti ve bankalar sanayi tekellerinin ana hissedarları haline gelerek adeta onları yutmaya başladılar. Bu devleti ve politik hayatı da kontrol etmelerini sağladı. Diğer taraftan finans kapitalin çelişkileri de yüzeye çık-

maya başladı. Aşırı sermaye birikimi, kârlılığın düşmesine neden olunca çıkış yolu olarak bu kez mal ve hizmet ihracından ziyade sermaye ihracına yöneldiler.

Giderek emperyalist sermaye güçlerinin hem meta hem de sermaye ihracı açısından yeni yabancı pazarlara erişimi diğer emperyalist güçler pahasına olmaya başladı. Bu özellikle de 1. Dünya Savaşı örneğinde olduğu gibi, yeni bir emperyalist güç olarak ortaya çıkan Almanya ve Japonya gibi ülkelerin durumuydu ve sonuç emperyalistler arası savaştı.

Marks, Kapital'de sermayenin önemli bir eğiliminin yoğunlaşp merkezileşmesi olduğunu vurgular. Bu süreç 20.yüzyılın başlarında ekonomik ve jeopolitik rekabetin yoğunlaşmasına neden oldu. Büyük ölçekli ve uluslar arası hareket halindeki sermaye giderek çıkarlarını koruyabilmek için ulus devlete bağımlı hale geldi, keza ulus devletler de rakiplerine karşı kendilerini koruyabilmek için kendi sınaî kapitalist ekonomilerini geliştirmek ihtiyacı içinde oldular. Çünkü bu kesimler onlara modern savaş aygıtlarını ve savaşın alt yapısını sunabilirlerdi.

Bir başka anlatımla, devletlerin ve sermayenin birbirine giderek artan bağımlılığı, küresel rekabet çağında, jeopolitik gerilimlerin ve çatışmaların da yoğunlaşmasına, ulus devletlerin, kendi ulus ötesi şirketlerinin çıkarlarını korumak için, onların arkalarında devasa bir askeri güçle durma ihtiyacını hissetmelerine bu da emperyalist paylaşım savaşlarına neden olmaktadır.

Bunun en somut örneği 1. Paylaşım Savaşı'dır. Ticaret ulusal sınırların dışına taşıkça ve sanayiciler dünyayı bir pazar olarak gördükçe, onların ulusal bayrakları onların peşinden geldiler ve onlara kapalı olan ulusal kapıları kırarak açtılar. Finans kapitalin imtiyazları korundu, hatta bu uğurda diğer ulusların bağımsızlığı da yok edilebildi (12).

Günümüzdeki tablo da bu duruma uygundur. ABD dünyayı yönetse de, diğer büyük devletler de, güçler de artık kendi kapitalistlerinin çıkarlarını korumak için duruma müdahil olmaya başladılar.

Yani Marksist perspektiften, modern emperyalizm kapitalistler arası rekabet ve gerilim sistemidir. Emperyalist savaşlar da bunun kaçınılmaz sonucudur. Lenin'in bu klasik teoriye katkısı 'eşitsiz geli-

şim yasası'dır. Yani kapitalizm tek düze gelişmez, bazı devlet ve bölgeler daha önde, diğerleri ise geride kalırlar. Bu da dünya güç düzenindeki eşit olmayan hiyerarşiyi ortaya çıkartır. En önemlisi de kapitalizmin bu eşitsiz gelişim olgusunun, gücü lider devletler arasında yeniden dağıtmasıdır. Yani güç dengesi sürekli değişmekte ve yeni çatışmalı durumlar yaratmaktadır. 20.yüzyılın kilit jeopolitik gelişmesi gücün İngiltere, ABD ve Almanya arasında kaymasıydı. Bugün bu güç kayması ABD ve Çin arasında yaşanmaktadır. Bu değişim sermayenin barışçıl entegrasyonu anlamında Kautskyci 'Ultra Emperyalizm' ve Hardt ve Negri'nin 'İmparatorluğu'nu imkânsız kılmaktadır. Gücün devletler arasında sürekli yeniden dağılımı böyle bir entegrasyonu önlemektedir (13).

Savaşların Ekonomi Politikği

Savaşların ekonomi politikği denildiğinde daha ziyade savaşların ekonomi, sosyal sınıflar ve devlet ile ilişkileri, ekonomide alınan kararların politik temelleri ya da politik kararların ekonomik temelleri, ekonomik kaynakların hangi sınıflardan sağlandığı ve bunların hangi sınıflar lehine (dolayısıyla da aleyhine) kullanıldığı gibi konular kastedilir. Bu bağlamda ele alınması gereken şeylerin başında askeri harcamalar ya da savaş harcamalarının büyüklüğü ve bu harcamaların finanse edilme biçimleridir. Zira bu harcamalar ekonomik olarak genelde verimsiz ve insana karşı olarak değerlendirildiği gibi alternatif bir kullanım alanına sahip bulduklarından alternatif maliyete de sahiptirler. Yani bu harcamalar insanlığın hizmetinde olabilecek şekilde (örneğin sivil istihdam yaratılması ya da eğitim, sağlık ve alt yapı hizmetlerine ayrılması gibi) kullanılabilirler.

Askeri Harcamalar ve Savaş Bütçeleri

Savaşların toplumsal maliyetlerini gösteren ilk veri şu ana kadar yapılmış olan savaşlar için yapılan askeri harcamaların ve savunma bütçelerinin büyüklüğüdür. Doğrudan askeri harcamalar küresel çapta 1960 yılında 322 milyar ABD doları, 1970'de 454 milyar dolar, 1980'de 549 milyar dolar, 1990'da 676 milyar dolar, 2001'de 722 milyar dolar, 2005'de 1,118 milyar dolar ve 2014 yılın-

da 3 trilyon doların üzerinde gerçekleşti. Savaşların insanlığa maliyeti ise sırasıyla; 1.Dünya Savaşının 387 milyar ABD doları, 2. Dünya Savaşının 4 trilyon dolar, 'Soğuk Savaş'ın 30 trilyon dolar ve 2014'teki çatışmaların 14 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir (14).

Bir başka kaynağa göre, Irak (2003) ve Afganistan (1999) savaşlarının ABD'ye maliyeti 4 trilyon dolar civarındadır. Bunun 2053 yılına kadarki faizi hesaplınsaydı tek başına 7 trilyon doları bulmaktadır (11).

Bu harcamalara paralel bir biçimde emperyalist devletlerin 2014 yılında savunma bütçeleri sırasıyla; ABD'de 575 milyar dolar (%-1 düştü), Çin'de 148 milyar dolar (%6 arttı), Rusya'da 78 milyar dolar (%13 arttı), Almanya'da 44 milyar dolar (%2 düştü) oldu.

Savaşlar ve Ekonomik Canlanma, Büyüme

Savaşların ekonomik büyüme üzerindeki etkileri ekonomi literatüründe oldukça tartışmalı bir konudur. Bu konuda teoride ağırlıklı olarak iki yaklaşım söz konusudur: Savaşın ekonomiyi olumlu etkilediği görüşü daha ziyade Keynesyen bir bakışla savunulmakta ve savaş harcamaları ekonomide genişletici etki yaratan maliye politikalarının bir aracı olarak görülmektedir (15,16). Buna göre savaş harcaması sadece alt yapı, istihdam ve üretimi geliştirmiyor, kalifiye işgücünü ve teknolojiyi de olumlu etkiliyor.

İkinci görüşe göre ise, savaş ekonomik kaynakları ve yatırımları yok ederek ekonomiye ciddi zarar vermektedir (17). Örneğin Galvin'e göre, savaş harcamalarının eğitim, sağlık, sosyal refah harcamaları ve alt yapı hizmetlerinden vazgeçmek gibi alternatif (ekonomik) maliyetleri olduğu gibi, savaşlar hem içerdeki yatırımları caydırmakta, hem de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye gelişini engellemektedir (18).

Spesifik olarak, savaşın ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkilerini ön plana çıkartan araştırmalar kadar (19,20) negatif etkilere vurgu yapanlar da mevcuttur (21). Ancak bu konuda büyük ekonomi-küçük ekonomi ayrıştırması yapmak daha doğru olacaktır. Nitekim paylaşım savaşları ABD

ekonomisinin büyümesine, istihdam, kâr ve verimliliklerin artmasına, böylece de içinde bulunduğu derin ekonomik durgunluk ve Büyük Depresyondan çıkışına yardımcı olurken; İrlanda'da ya da Sri Lanka'da yaşanan iç savaş iki ülke ekonomisinin de kötüleşmesine, işsizlik ve yoksulluğun artmasına, yatırımların azalmasına, ekonomik küçülmeye neden olmuştur. Diğer taraftan savaşların Amerikan halkı için bir bütün olarak refah artışı anlamına gelmediğini de araştırmalar ortaya koymaktadır. Bu en çok da savaşların nasıl finanse edildiği ve bu finansman biçimlerinin (vergileme, enflasyon ya da borçlanma biçiminde) halk üzerindeki refah azaltıcı etkileri ile ilgilidir.

İç savaşın ekonomik etkileri açısından en çarpıcı örneklerin başında 2009 yılına kadar 27 yıl süren iç savaşa sahne olan Sri Lanka gelir. Nüfusunun %74'ü Singalliler (Budist) ve %18'inin Tamillerden (Kuzeydoğu-Hindu) oluştuğu Sri Lanka'da, kaynakların ordu için harcanması ekonomik büyümeyi geriletirken, Kuzeydoğu'da refah düzeyi ciddi olarak geriledi (22, s:9). 1985 yılından itibaren Tamil Bölgesi olan Kuzeydoğudaki yüksek yoğunluklu iç savaş sonucunda büyüme hızı sert bir biçimde düştü, turist girişleri ve yabancı sermaye yatırımları yarı yarıya azaldı (22, s:29-30). Buna karşılık askeri harcamaların toplam kamu harcamaları içindeki payı süreç içinde 5 kat arttı, bütçe açığı %17'ye çıktı ve faiz oranı da %20'ye fırladı (22, s:32-33).

1983-1988 arasında Sri Lanka iç savaşının toplam maliyeti 4,2 milyar dolar oldu. Bu 1988'deki milli gelirin %68'ine denk düşmektedir. Marga'ya göre, 1983-1996 arasındaki 14 yıllık zarar 1996 milli gelirin üç katıdır. Arunatilake etal'e göre ise, 13 yıllık süreçteki kayıp 1996 milli gelirin %200'üne eşittir. Savaş sırasında (1983-2000) Güney ekonomisi ılımlı bir büyümeyi yakalarken Tamillerin yaşadığı Kuzey ekonomisi ciddi olarak küçülme gösterdi. Bu bölgede 1990-1995 arasında kişi başına düşen gelir 350 ABD dolarından 250 dolara düştü. Bu yıllık %6,2 küçülme demektir (22, s:41). Sonuç olarak, hem uzun hem de kısa vadede Sri Lanka iç savaşının ekonomi üzerindeki etkileri negatif oldu ve yıllık ortalama milli hâsıla kaybı %9 olarak gerçekleşti. Yani, savaş harcamaları Sri Lanka ekonomisine her hangi bir iktisadi katkı sağlamadı (23).

Askeri harcamaların alternatif kullanım alanlarının olası sonuçları konusundaki bir araştırma yukarıdaki sonuçları destekler niteliktedir. Buna göre, “ABD’de, 130 milyar dolarlık askeri harcama savaş dışındaki sektörler yöneldiyse ne kadar istihdam yaratılabılırdı” sorusunun yanıtı önemli sonuçlar vermektedir (24). Savaşlar; uçak, mühimmat, üniforma vs üretimine ciddi bir talep ve bu bağlamda her 1 milyar dolarlık askeri harcama 11,200 yeni istihdam yaratmaktadır. Ayrıca savaş dönemlerinde yerli sanayilerin ciddi olarak canlandığı düşünülür. Oysa gerçek durum bundan farklıdır. Bu kaynaklar temiz enerji, eğitim, sağlık gibi sektörler için harcarsaydı daha fazla istihdam yaratılabılırdı. Şöyle ki; 1 milyar dolarlık harcama eğitimde 26,700, temiz enerjide 16,800 ve sağlıkta 17,200 yeni istihdam yaratabilmektedir. Bunun nedeni bu sektörlerin sırasıyla emek yoğun olması (sağlık hariç), yerli katma değer ağırlıkta olması (askeri harcamaların yerli katma değeri eğitim ve sağlığa göre çok düşük) ve sektördeki ücretlerin görece olarak daha düşük olmasıdır. Böylece sektörde daha fazla insan aynı bütçe ile çalıştırılabilmektedir. Toplam 130 milyar dolar ile rüzgâr ve güneş enerjisi sektöründe 52 bin, inşaat 364 bin, sağlıkta 780 bin ve eğitimde 936 bin kişiye istihdam sağlanabilirdi.

Savaşların İşçi Sınıfı Üzerindeki Etkileri

Savaşlar, istihdam ve işsizlik

Savaşların istihdam ve işsizlik üzerindeki etkilerini paylaşım savaşları ve iç savaşlar ya da bölgesel savaşlara göre ayırtmak gerekir. Keza bu etkiler savaşan tarafların ne denli büyük ya da küçük ekonomilere ve devletlere sahip oldukları, savaş sanayinin ve teknolojinin büyüklüğüne ve gelişmişliğine göre de değişmektedir.

Birinci ve İkinci Dünya savaşları sırasında ABD ve İngiltere başta olmak üzere dönemin büyük ekonomilerinde istihdam edilen işçi sayısında ciddi bir patlama yaşanırken, işsizlik oranında da ciddi bir azalma görüldü. Ancak bu gelişmeler halkın genel olarak refah düzeyini artırmadığı gibi (gelir, ücret artışları ya da enflasyon bağlamında) artan istihdamın niteliği de çok değişti.

Bu konuda ilk göze çarpan sivil sektörlerdeki istihdamın azalması, buna karşılık askeri-savaş sektörlerindeki istihdamın artmasıdır. Buna paralel bir biçimde de istihdam adeta ya doğrudan askere alınma ya da askeri sektörler kaydırılma biçiminde askerleştirildi. Çalışma koşulları, saatleri gibi işçilerin yaşamlarını doğrudan etkileyen koşullar adeta savaş kamplarındaki koşullara dönüştü.

Örneğin 2. Dünya Savaşı sırasında ABD’de sivil istihdamının toplam işgücü içindeki payı 1940 yılında %82,4 iken bu 1945 yılında %59,5’e geriledi. Buna karşılık askeri sektör istihdamının payı, aynı yıllarda, %1,8’den, %39,2’ye yükselirken, sivil işsizliği oranı %15,7’den %1,3’e kadar düştü (25). Bu dönemde işgücüne katılım oranı 1940 yılında %85,4’ten 1945 yılında %98,1’e çıktı (26).

Aşağıdaki tabloda ise 2. Dünya Savaşı dönemindeki Amerikan savaş sanayi (ve ilgili sanayiler) üretimindeki artışlar gösterilmektedir. Bu tablo istihdam artışının kaynağının hangi sanayiler olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

İkinci Dünya Savaşında istihdam edilen işçi sayısı sadece ABD’de 10 milyon arttı. Bu ülkede 1940-44 arasında yeni 17 milyon işçi askerleştirilmiş bir biçimde istihdam edildi. Mühimmat, cephane, silah, üniforma, tren ve kamyon üretimi, kömür, demir-çelik, petrol vs bunların hepsini yeni bir sanayi proletaryası gerçekleştirdi. 1935-45 döneminde fabrikalar yıkım mekanizmalarına dönüştürüldüler. 1933-36 arasında ABD’nin askeri harcaması iki kat artarken, 1942’de hükümet özel

Tablo-1: Amerikan Sanayi Üretimi (1939=100)

	1940	1941	1942	1943	1944
Savaş uçağı	245	630	1706	2482	2805
Mühimmat	140	423	2167	3803	2033
Savaş gemisi	159	375	1091	1815	1710
Alüminyum	126	189	318	5611	474
Lastik	109	144	152	202	206
Çelik	131	171	190	202	197

Kaynak 27 (Milward, s. 69’dan aktaran Tassava CJ (2010))

sektör ile 100 milyar dolarlık bir askeri sözleşme yaptı. Uçak üretimi 1935-44 arasında 20 kattan fazla arttı. Demokratik (!) bir ülkede tüm bu üretim askeri bir disiplin altında yürütüldü (28). Savaş sanayi üretimi Rusya'nın sivil sanayi işgücünün %76'sını, İtalya'nın %64'ünü kaybetmesine ve tarımsal üretimin Almanya'da %50-70, Fransa'da %40-50 ve Rusya'da %50 düşmesine neden oldu, bu da enflasyonun yanı sıra, kıtlık ve açlığın ortaya çıkmasına yol açtı (29).

ABD'de, 'Büyük Depresyon'dan çıkmak için Başkan Roosevelt tarafından hayata geçirilen New Deal'e rağmen, 1935 yılına gelindiğinde işsizlik oranı hala yüksekti (%20). 1935-37 arasında işsizlik azaldı, ama 1937-38 resesyonu ile tekrar yükseldi. 1939'da işsizlik %17 idi. Yani New Deal çözüm olmadı (30). Bu noktada Avrupa'da patlak veren savaş krizdeki Amerikan ekonomisi için adeta can simidi oldu. İngiltere ve Rusya'ya savaş malzemesi satılması ve kendi askeri kapasitesini güçlendirmeye dönük bir üretim kayması sonucunda, 1942'de ülkede tam istihdam sağlandı.

Bir başka anlatımla, Büyük Depresyon gerçek anlamda 2. Dünya Savaşı ile sona erdirildi. Savaş, getirisi azalmakta olan aşırı sermaye birikiminin yeniden kârlı bir biçimde büyüebilmesini sağlamak için, bir kısmının şiddete dayalı olarak ortadan kaldırılması işlevini gördü. Nitekim savaşta en fazla tahrip olan Almanya ve Japonya gibi ülkeler savaş sonrasında en hızlı büyüyen ülkeler oldular.

Gelişmiş ülkelerde sermaye sınıfları, işçi sınıfının faşizme olan karşıtlığını içeride katı disiplin altında bir işçi sınıfı yaratmada kullandılar. "Halkın savaşı ideolojisi" altında halkın faşizme olan öfkesini Avrupa'daki kapitalist üretimi istikrara kavuşturmada bir motivasyon olarak kullandılar.

Birinci Dünya Savaşı sırasında sivil işgücünün askere alınarak üretimden kopartılması, bir kısmının da savaşta ölmeleri nedeniyle fiilen tahrip edilmesi söz konusudur. Nitekim 1.Dünya Savaşı döneminde Almanya başta olmak üzere birçok ülkesindeki çoğunluk sosyalist milletvekillerinin savaşta kendi burjuvazilerini desteklemesi nedeniyle işçilerin zorunlu olarak askere alınması mümkün oldu.

Öyle ki 1914-1919 arasında İngiltere'de 9,5 milyon işçi askere alındı ve bunların 947 bini savaşta öldü. Bu veriler Fransa'da sırasıyla 8,2 mil-

yon (1,4 milyon ölüm); Almanya'da 13,3 milyon (1,8 milyon ölüm); Avusturya-Macaristan'da 9 milyon (1,2 milyon ölüm); Rusya'da 13 milyon (700 bin ölüm); ABD'de 2,6 milyon (116 bin ölüm); İtalya'da 5,6 milyon (650 bin ölüm) ve diğer müttefiklerde toplam askere alınan işçi sayısı 40,7 milyondur (29).

ABD'de 2. Dünya Savaşı sırasında Detroit ve Dagenham gibi kentler yeni savaş üretiminin ve ekonomik canlılığın merkezleri oldular. Volkswagen ve Daimler Benz gibi otomotiv firmaları Almanya'da üretim ve kârın merkezi olarak hızla büyüdü (29).

Kısaca 2. Dünya Savaşı öncesinde yüksek düzeylerde seyreden işsizlik savaşla birlikte, bir kısmı askere alınarak, diğerleri savaş üretim sektörlerinde ya da ABD'de 1935'te olduğu gibi CCC Projesi gibi alt yapı projelerinde orman ve baraj inşaatlarında çalıştırılmasıyla %2'nin altına çekildi. Almanya'da Naziler işsiz herkesi zorunlu çalışmaya zorladılar. Böylece gönüllü-zorunlu istihdam bir norm halini aldı. İngiltere'de ise 6 milyon insan haftada 1 gece itfaiyeci olarak çalışmak zorundaydı (29).

Almanya'da 2. Dünya Savaşı başladığında işsizlik sorunu büyük ölçüde ortadan kaldırılmış, sendikalar ehlileştirilmiş, standart bir iş ahlakı geliştirilmiş, iş imkânları en azından kâğıt üzerinde iyileştirilmişti. Ama işsizliğin azalma nedenlerine bakıldığında şunlar göze çarpmaktadır: 1933-1939 döneminde çıkartılan yasalarla Yahudiler işten atıldılar, bunların yerini Alman işçiler aldı. Kadınlar istihdam dışında bırakıldılar, zira Hitler'e göre kadınlar evde kalmalı ve çocuk yetiştirmeliydiler. Bu da işsizlik oranını düşürdü. Zorunlu askerlik yasası genç Almanları işsiz kalmaktan kurtardı. Üniversitelere kayıt yaptırabilmek için askerlik şartı arandı. Son olarak yaygın korku ortamı çok etkili oldu. İşten kaytaranların toplama kamplarına gönderilmesi, Alman işçilerin düşük ücretli, otoban yapımı gibi işlerde çalışmaya razı olmalarını kolaylaştırdı. Böylece 1932'de 5-6 milyon işsiz varken (çoğu Nazileri desteklemişti), e 1938'de 400 bine geriledi. Yani işsizlik %94 oranında düşmüş oldu. 1939 yılında Almanya'da istihdamın %22'si savaş sektöründe gerçekleşmişti. İşçilerin çoğu Hitler yönetiminde iş buldu, ama çok azı istemediği işleri reddedebildi. Diğer yandan işçilerin

ücretleri 1929 krizinden önceki düzeyin gerisindeydi. Sadece 1934'te 1928 düzeyinde bir ücret alabildiler, kalan yıllarda ise ücretler çok geriledi (31).

Askerleştirilmiş bir disiplin altındaki istihdam biçimi işçilerin çalışma koşullarının hızla kötüleşmesi, çalışma saatlerinin uzatılması ve beraberinde emek sömürsünün artmasıyla sonuçlandı.

1 Mayıs 1933 tarihinde Nazi Hükümeti 1 Mayıs'ı resmi tatil ilan etti, ancak 12 Mayıs'a gelindiğinde sendikaların mülkleri devletleştirilmiş, sendikaların yerini 'Alman Emek Cephesi' almıştı (29). 1935 yılında Nazi rejimi zorunlu işçi kartesi sistemine geçti. Bu kartenin bir kopyası işverende, diğeri bakanlıkta tutuluyor ve uçak ve metal sanayi gibi askeri sanayilerden işçilerin ayrılması yasaklanıyordu (29). 1936 yılında savaş üretim sanayilerinde çalışma saatleri haftalık 70 saate çıkartıldı.

1938 yılında çıkartılan "Göering Kararnamesi" ile bir yılda 1,9 milyon işçi zorunlu iş düzenine tabi kılındı. Benzer bir uygulama Japonya'da 1938'de hayata geçirildi (Genel Mobilizasyon Kanunu). İşçilerin işlerinden ayrılmaları yasaklandı. İngiltere 1940'ta benzer bir durumu gerçekleştirdi. Zorunlu istihdam altında 1945'e kadar 1 milyon erkek, 80 bin kadın işçi istihdam edildi. 12,500 işçi bu yasağı çiğnemekten dolayı suçlu ilan edildi. Böylece silah sanayi 1 yılda işgücünün %37'sini kullanır hale geldi (29).

Benzer bir biçimde İspanya İç Savaşı sırasında Franko sağ konsolide etmeyi başardı. Tüm sendikaları ve siyasal partileri bastırdı, bütün düzeni denetimi altına aldı ve sanayi alt yapısını askerleştirdi (32).

Çalışma saatleri artırıldı!

Savaş disiplini altındaki işçilerin çalışma saatleri tüm dünyada hızla yükseltildi. ABD'de Roosevelt yönetimi fazla mesai ödemesi yapmadı. 1940-44 arasında Fransa'da haftalık çalışma saatleri 35'ten 46,2'ye çıktı. Kamu gücünde kararname ile savaş sanayinde çalışma süresi haftalık 60 saate çıkartıldı. Almanya'da savunma sanayinde 70 saate çıkarken, 1938'de ücretlere tavan getirildi. İngiltere'de 47,7 saatten 52,9 saate yükseltildi, ama savaş üretim fabrikalarında norm hem kadın hem de erkekler için 60 saattir. Japonlar da günlük çalışma saatlerini 11-12 saate çıkarttılar. Müttefiklerde de benzer gelişmelere sahne olundu. 1943-48

döneminde İngiltere'de 18-25 yaş arası 48,000 genç madenlere çalışmaya gönderildi. Askere çağrılan her on gençten biri madenlerde çalıştırıldı. Bir kısmı reddettiği için hapse atıldı. SSCB'de 3,5 milyon mahkûm Gulag'a çalıştırılmak üzere gönderildi. İngiliz sömürgeci Rodezya'da Xhasa halkının işgalcilerin topraklarında ve hava kuvvetlerinin konuşlandığı üslerde çalıştırılmaları zorunlu kılındı. Brezilya'da diktatör Vargas ile Roosevelt'in yaptığı anlaşma sonucunda 55 bin Brezilyalı ("kauçuk asker" diye anıldılar) Amazon'da zorla çalıştırıldılar. Amaç ABD'nin kauçuk ihtiyacını karşılamaktı. Bunların birçoğu sıtmadan hayatını kaybetti (29).

Savaş esirleri işçileştirildiler, zorla çalıştırıldılar!

İkinci Dünya Savaşı sırasında istihdam edilen işçilerin bir kısmı savaş esirleriydi. Hem Almanlar ve Japonlar hem de Müttefikler yaygın bir biçimde savaş esirlerini kölelik koşullarına benzer koşullarda işçi olarak çalıştırdılar. Böylece savaş boyunca tüm işçi sınıfı neredeyse yenilendi. Askere alınan erkeklerin yerini kadınlar, azınlıklar ve göçmenler, Almanya'da ve Polonya'da olduğu gibi Yahudiler aldılar. Bunların yönetimi daha kolaydı, zira kendilerini benimsetmek zorundaydılar.

Japonya'da (Tamarkan) ABD'li ve İngiliz esirler, Almanya'da Ruslar, İngiltere'de İtalyanlar zorla çalıştırıldılar. Savaş sonrasında İngiliz ve Amerikan güçleri Fransızlara 55 bin Alman esiri devrederken, İngiltere 400 bin Almanı ülkesine işçi olarak götürdü...

Zorla çalıştırmanın uygulandığı kesimlerin başında Almanya geliyordu. Naziler işgal ettiği Avrupa ülkelerinden 6 milyon işçiyi 3. Reich'in fabrikalarında zorla çalıştırdılar. 1944 yılında bu sayı savaş esirleri ve Yahudilerle birlikte 7,2 milyona ulaştı. Çalışma koşulları berbat ve çoğu işçi için sonun başlangıcıydı. Japonya da benzer şeyler yaptı, ayrıca 700 bin Koreli ve 40 bin Çinliyi madenlerde zorla çalıştırdı (29).

Zorunlu istihdamın bir diğer biçimi başka alternatif kalmayan geniş yığınların iç savaşlar sırasında devletin resmi ordusuna katılmasıdır. Bu olay Sri Lanka'da (ve Türkiye'de koruculuk sisteminde olduğu gibi) yaygın bir biçimde yaşandı.

Nitekim Sri Lanka'da askerlere ödenen maaş kırsal bölge halkı için neredeyse tek gelir kaynağını

oluşturduğundan, yoksul köylülerin birçoğu sayısı 230 bine ulaşan orduya katıldı. Bu toplam işgücünün %3,5'ine denk düşmektedir. Yani ordu yoksul halk için düşük ücretli de olsa, önemli bir istihdam kaynağını oluşturmaktadır. Böylece hanelerdeki %50'ye varan işsizlik oranı biraz da olsa düşürüldü (22).

Diğer taraftan, Birleşmiş Milletler raporuna göre, iç savaş %90'ı Orta Doğu'ya çalışmak üzere giden bir milyondan fazla Sri Lankalının yurt dışına göç etmesine neden oldu. Bu insanlar göçün her aşamasında kötü muameleye tabi tutuldular. Orta Doğu'dakilerin %90'ı "Kafala Sistemi" ile yani pasaportları işverenlerinde tutulu olarak çalıştırılıyorlar. Üçte biri ev hizmetçiliği yapıyor (özellikle kadınlar), çok uzun saat ve her türlü fiziksel, cinsel ve sözlü taciz altında çalıştırılıyorlar. Çok az dinlenip, çoğu zaman da ödenmeyen düşük ücretlerle çalıştırılıyorlar (5).

Türkiye'ye zorunlu olarak göç eden ve sayıları 2,5 milyonu aşan Suriyeli mültecilerin durumu ise tam bir felakettir. Bir yandan çok kötü koşullarda kamplarda yaşamaya ya da sokaklarda dilenmeye mecbur kalırken, diğer yandan iş bulabilenler en kötü işlerde ve mevcut piyasa ücretlerinin yarısına, hatta üçte birine çalıştırılmaktadırlar.

İşçi mobilizasyonu arttı!

Savaş dönemi istihdamının bir diğer özelliği işçilerin hızlıca mobilize edilerek gerekli görülen alan ve bölgelere gönderilmesiydi. Ayrıca içerdeki işbölümü kadar, savaş yeni bir uluslar arası işbölümü de yarattı. Bu serbest ticarete değil, zorla el koymaya dayalı bir işbölümüydü.

Öyle ki sadece ABD'de 1940-47 arasında, nüfusun beşte birinden fazlası (25 milyon işçi) ülkeyi dolaştı. Sadece 4,5 milyon insan çiftliklerden kentlere, sanayilerde çalışmak üzere, (ölene kadar) kaydırıldı. Almanya işgal ettiği ülkelerden sadece işçi getirmede, Yunanistan ve Polonya'dan hububat, Romanya ve Kafkasya'dan petrol, Fransa, Hollanda ve Norveç'ten mamul ürün getirdi. Böylece milyonlarca insan Alman sanayine hizmet eder bir hale getirildi. 4 milyon Koreli ve 10 milyon Javalı işçi plantasyonlarda Japonya için çalıştırıldılar. 365 bin Koreli ayrıca ordu için doğrudan istihdam edilirken 200 bin Koreli fahişe yaratıldı (Comfort Women) (29).

Savaşlar ve işçi ücretleri

Savaş dönemlerinin işçi ücretleri, savaşan ülkelerin ekonomilerinin büyüklüğüne ve savaşların niteliğine göre farklılıklar gösterse de, tüm ülkelerde görülen ortak şey savaş dönemlerinde reel ücretlerin düşmesidir. Özellikle zorunlu çalıştırma pratikleri ve savaşın finansmanının daha ziyade para basma yolu ile karşılanması sonucunda ortaya çıkan yüksek enflasyon, nominal ücretlerde artış söz konusu olsa dahi, reel ücretleri düşürdü. Bunun dışında sendikaların fiilen etkisiz hale getirilmesi ya da olağanüstü hal koşulları ücret artışı taleplerinin yeterince güçlü olmasını önledi.

Sırasıyla, "Amerikan İç Savaşı" (1861-1865) sırasında ağırlıklı olarak para basımı ile savaşın finanse edilmesi yüzünden artan enflasyon ve değeri düşen dolar nedeniyle reel ücretler geriledi (1). Meksika İç Savaşı (1910-1920 hem vergiler hem de iç ve dış borçlanmayla finanse edilmeye çalışılsa da para basımı ile tamamlandı. Enflasyon fırladı, pesonun değeri hızla düştü.

Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Almanya'da, belli merkezlerde reel ücretler ciddi olarak düştü. Örneğin 1913 yılında 100 olan ücret endeksi 1922'ye gelindiğinde demiryolu işçilerinde 50,9'a; matbaacılar da 69,1'e ve maden işçilerinde 70,1'e kadar geriledi (33).

Aşağıdaki tabloda ise Almanya'daki 370 şirkette Mart 1914'ten Eylül 1917'ye günlük reel ücret değişimini gösterilmektedir (Mart 1914'teki düzeyin %'si olarak). Buna göre savaş sırasında 3,5 yıl boyunca tüm sektörlerdeki reel ücret azalması erkek işçilerde %35, kadın işçilerde ise %27 civarında oldu.

Savaşlar yeni vergiler ya da artırılan vergilerle, borçlanma ve para basma ile finanse edildiğinden bu üç finansman biçimi de başta ücretli işçiler olmak üzere tüm halkları yoksullaştırmaktadır.

Tablo-2: Almanya'daki 370 şirkette Mart 1914'ten Eylül 1917'ye günlük reel ücret değişimi

Sanayi	Erkek işçiler	Kadın işçiler
Metal	% 71.8	% 99.4
Makine	% 75.2	% 84.4
4 Temel savaş sanayi	% 77.4	% 87.9
4 hammadde sanayi	% 64.2	% 71.2
4 sivil sanayi	% 55.5	% 61.9
Ağırlıklı ortalama	% 65.7	% 73.6

Kaynak: Gerhard Bry, agm. Tablo 54, s.212

İspanya'da 1936 yılında General Franco'nun faşist darbe girişiminin başarısız kalmasıyla ile başlayan iç savaş ağırlıklı olarak para basma ile finanse edildi. İspanya'da vergileme temel araç olmadığı gibi, Cumhuriyetçilerin başarısız bir girişimi dışında her iki taraf da iç borçlanmaya başvurmadı. Ancak taraflar öncelikle 'el koyma'ya yöneldi. Özellikle de Franco, Cumhuriyetçileri destekleyenlerin mal ve mülklerine el koyma konusunda çok ileri gitti. Otomobilden, maden ocaklarına kadar her şey müsadere edildi. Franco ayrıca "gönüllü bağış" adı altında mücevher ve altın gibi kıymetli varlıklara el koydu. Her iki tarafın da temel aracı para basma oldu. Enflasyon her iki bölgede de arttı ama farklılaştı. Cumhuriyetçi bölgede diğerine nazaran çok yüksekti. 1936-1937'de enflasyon Cumhuriyetçi bölgede %100 artarken, diğerinde artış %15 ile sınırlı kaldı. 1937'den sonra Franco pesetası Fransız frangına karşı %33 ve ABD dolarına karşı %51 değer kaybetti (32). Böylece enflasyon ve ulusal paranın değer yitimi işçilerin reel ücretlerini düşürdü, genel olarak yoksulluğu artırdı.

Savaşlar ile vergi yükü artışı arasında bir paralellik söz konusudur. Vergilemenin diğer finansman biçimlerinin üzerinde savaşın maliyetlerini karşılamakta başat bir rolü vardır. Üstelik savaş sırasında konulan ya da oranları artırılan vergilere savaş bittikten sonra da devam edilmektedir. Bu da halkın vergiler yüzünden yoksullaşmasına neden olmaktadır.

Bu bağlamda ABD'de, federal vergi mükellefi sayısı 1939 yılında 4 milyondan 1945'te 43 milyona çıkarken; vergi gelirleri 1941 yılında 8,7 milyar dolardan 1945 yılında 45 milyar dolara yükseldi. Vergi yükü %8'den %20'ye çıktı. Yılda 500 dolar gelir elde edenlerin vergi oranı %23, 1 milyondan fazla gelir elde edenlerinki ise %94 oldu (27).

Amerikalılar 1942 yılında ayrıca, ücretlerinin onda birini savaş tahvillerine yatırmak zorundaydılar. 1943'te ise bu kez "zafer vergisi" adı altında stopaja tabi tutuldular. Benzer bir uygulama İngiltere ve Almanya'da da oldu. İngiltere'de ilk kez 7 milyon işçi Gelir Vergisi (PAYE) ile tanıştı (29).

İkinci Dünya Savaşı sırasında tarımsal üretimin ciddi olarak azalması gıda maddesi fiyatlarının hızla yükselmesine neden olan bir diğer faktör oldu. Nitekim tarımsal üretim Almanya'da %50-

70, Fransa'da %40-50, Rusya'da %50 düştü ve Almanya'da görülen açlık ve kıtlık karne uygulamasına geçiş ile sonuçlandı. İngiltere'de gıda maddesi fiyatları %70 ve ücretler %18 artarken, bu artışlar Fransa'da sırasıyla %74 ve %30; İtalya'da %84 ve %38 oldu (29). Bu veriler reel ücretlerin bu savaş sırasında en az yarı yarıya düştüğünü ve işçi sınıfının hızla yoksullaştığını göstermektedir.

Almanya'da faşizm döneminde istihdam %160 artarken, nominal ücretler değişmedi, hatta azaldı. 1932'de 100 olan reel ücret endeksi 1933'de 97, 1939'da 98 ve 1944'te 100 oldu (33).

Aşağıdaki iki tablo Almanya'da faşizm ve savaş döneminde ücret, enflasyon ve yaşam maliyetlerini ve tüm sektörlerdeki reel ücret düşüşlerini göstermektedir.

İkinci Dünya Savaşının ABD işçi sınıfı üzerindeki net etkisi daha fazla çalışma karşılığında daha az ücret alma biçiminde oldu. Nitekim savaş döneminin en başarılı ekonomisine sahip olan bu ülkede bireysel tüketimin GSYH içindeki payı 1938 yılında %72'den 1945'te %51'e geriledi. Savaş sırasında işçi ücretleri düşük tutulurken, sermaye ciddi kârlar elde etti. 1942-45 arasında en büyük 2,230 ABD'li firmanın kârı %41 oranında arttı. Daha fazla işçi, daha fazla saat ve daha ucuza çalıştırılarak kârlar artırıldı. Haftalık ücretler nakit olarak arttı ama saatlik ücretler fiilen düşürüldü. İşçiler artık daha fazla çalışıyordu. Mesailer ödenmiyordu. Ücret artışları hâsıla artışının gerisinde kaldı. Ücretler tüketim malları almaya yetmiyordu. Zira üretim, tüketim mallarından savaş sanayine kaydırılmıştı. Yeterince ürün yoktu, fiyatlar artmıştı. İşçilere ücretlerinin bir kısmı çok uzun vadelere

Tablo-3: Almanya'da ücret, fiyatlar ve yaşam maliyetleri (1932-1944). (1932= 100)

	Saatlik ücret	Yaşam maliyeti	Enflasyon enflasyon
1932	100	100	100
1933	97	98	97
1934	97	100	102
1935	97	102	105
1936	97	103	108
1939	98	105	111
1940	98	108	114
1941	99	110	116
1942	99	113	119
1943	100	115	120
1944	100	117	122

Tablo-4: Ortalama reel ücretler, tüm sanayiler 1942-1944 (1932=100)

1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944
100	99.4	96.8	95.2	94.5	93.9	93.6	94.0	91.1	89.9	87.9	87.4	85.5

Kaynak: Gerhard Bry, *agm.* (s. 262).

yayılmış olan devlet tahvili biçiminde ödeniyordu. Ücretler artmıştı ama raflardaki ürünlerin fiyatları daha fazla artmıştı. Raflar boş, ulaşım çok kalabalıklaşmıştı. Resmî verilere göre, 1941-45 arasında ücretlerdeki %80'lik artış, enflasyon (1942'de %10 ve 1946'da %28 düzeylerinde(27)) ve kıtlık dikkate alındığında sadece %20 civarında gerçekleşmişti.

Sonuçta 2. Dünya Savaşı döneminde tam istihdama yakın bir üretimde ücretlerin milli gelir içindeki payı azalırken, sermayenin payı hızla yükseldi.

İç savaşların işçi ücretleri üzerindeki etkilerini Peru, Uganda ve Sri Lanka iç savaşları üzerine yapılan bazı araştırmalar ortaya koymaktadır.

Buna göre, birçok şeyin yanı sıra iç savaşlardan eğitim ve sağlık hizmetli olumsuz etkilenmektedir. Bu da "beşeri sermaye modeli" açısından gelecekte ücret-gelir kayıpları anlamına gelmektedir. Örneğin Peru'da 1980-85 arasında yaşanan iç savaş işçilerin aylık ücretlerinde %4'lük bir düşüşe neden oldu. Cinsel saldırılar kadın işçi ücretlerini, işkence ve zorunlu göçe tabi tutulma erkek işçilerin ücretini olumsuz etkiledi. Ölümler ve tutuklulukların yol açtığı zararın yanı sıra iç savaşın neden olduğu psikolojik şiddet de işgücü üzerinde uzun dönemde negatif bir beşeri sermaye etkisi yarattı (34).

Uganda'daki iç savaş 20 yıl devam etti. 2005 yılına gelindiğinde nüfusun %20'si sığınmacı olarak kamplara yerleştirilmişti. Silahlı çatışmalar ekonomik büyüme ve hane halkı refahını olumsuz etkiledi. Bu etkilerin en sertleri de emek gücü açısından kendini göstermektedir. Şiddet ortamında kalmış çocukların yetersiz beslenmesi onların ömür boyu verimliliğini düşürmektedir. Savaş halindeki toplumlarda daha az yatırım yapıldığından bu istihdam imkânını azaltmaktadır. Zorunlu olarak askere alınanların savaş sonrası ücretleri daha düşük kalmakta, iç savaşta çıkmış insanların emek gücü piyasasına aktif katılımları zorlaşmaktadır. Şiddet bir bütün olarak kalkınmayı geriletmektedir (iç savaş boyunca Kuzey Uganda'da hane halkı ekonomisi büyük ölçüde çocuk emeğine dayanıyordu) (35).

Sri Lanka'da iç savaşın ücretler üzerindeki etkilerini doğrudan anlatan çalışmalara rastlanmamışsa da diğer bazı çalışmalardaki verilerden iç savaşın işçi ücretleri üzerindeki azaltıcı yönde etkiler tahmin edilebilir.

Bir çalışmaya göre, Sri Lanka'da iç savaşın önemli bir döneminde, 1983-1996 arasındaki toplam iktisadi kayıp 1996 milli gelirinin %160'ından fazlaydı. Bu özel tüketim harcamalarındaki düşüş, alt yapı tahribatı, vazgeçilen yatırım gelirleri, azalan turizm gelirleri ve ölüm ve yaralanmaların neden olduğu beşeri sermaye kayıpları ve savaş bölgesinde vazgeçilen üretim kayıpları biçiminde kendini göstermektedir (22). Savaş sonucunda kişi başına düşen gelir 850 dolara kadar düşmüştü (Kuzeyde 250 dolara kadar geriledi) (22). Bu gelişmelerin istihdamı azalttığı, bunun da işgücüne olan talep azalmasıyla ücretleri baskıladığı, düşürdüğü ileri sürülebilir.

Savaşlar ve kadın emeği

Birinci ve İkinci Dünya Savaşı sırasında çalışan kadın işçi sayısında adeta patlama yaşandı. Bu durum, diğer kadın işçilerin ve aynı zamanda da erkek işçilerin genel ücret düzeylerinin düşmesine neden oldu.

Birinci Dünya Savaşı sırasında ABD'de kadınlar daha önce hiç olmadık ölçüde istihdama katıldılar. 1918'e geldiğinde çalışan kadın oranı ortalama %19 ve bazı savaş üretimi sektörlerinde %37'lere kadar yükseldi (lastikte %5 oldu) (36). Bir başka kaynağa göre, bu savaş sırasında kadın istihdamı kabaca %23,6'dan (1914), %37,7-46,7'ye fırladı (1918). Aslında bu oran diğer bazı domestik hizmetleri kapsamadığından gerçekte olması gerekenden düşüktür. Evli kadınların %40'ı 1918'de çalışıyordu (37).

Bu savaşta, orduya katılan erkeklerin işleri kadınlara verildi. Keza savaş üretimi kadınların istihdamını artırdı.

Britanya'da kadınları en fazla cephane fabrikaları çalıştırıyordu. Buna ek olarak kadınlar tren, otobüs, tramvay biletçisi, postacı, polis, itfaiyeci, banka memuru, mühendislik içeren makine üretiminde işçi, hayvan bakıcısı, sivil savunma görevli-

si olmak üzere çok farklı işlerde çalıştılar ama erkeklerden çok daha düşük ücretler aldılar. 1917'de cephane üretiminin büyük kısmını kadınlar yapıyordu. "Kanarya" olarak adlandırılıyorlardı zira TNT'yi patlayıcı yapımında kullandıklarından ciltleri sarıya dönüyordu. Böyle bir zehire maruz kalmanın yanı sıra bu savaş sırasında TNT patlaması nedeniyle 400 kadın hayatını yitirdi (38).

İkinci Dünya Savaşında Roosevelt, 10 milyon Amerikalıyı askere gönderirken, 6 milyon kadını da işgücüne dâhil etti. 1940'ta 14 yaş üstü 45 milyon çalışanın 11 milyondan fazlası (işçilerin %25'i) kadınlardan oluşuyordu, 1945'te %33'ü aştılar ve bu oran 1960'a kadar aynı kaldı. Kadın işçilerin en yoğun çalıştırıldığı sektör imalat sanayi idi (2,3 milyon, %20). ABD'de 1940'ta diğer sektörlerden alınarak imalat sanayine kaydırılan işçilerin %39'unu, 1941'de %35'ini kadınlar oluşturuyordu. 1942 yılında ABD'de cephane ve küçük silah üreten şirketlerin %54,4'ünde kadınlar çalışıyordu (38).

Britanya kadınlara zorunlu askerliği getiren ilk ülke oldu. Kadınlar ya orduya katılacak ya da çalışacaklardı. Reddedenler günlük 5 pound ceza ödeyecek ya da hapis yatacaklardı. 1941'de 14-49 yaş arası her beş kadından 4'ü istihdam ediliyordu. Dul kadınların beşte üçü çalışıyordu. Kadın istihdamı 1939'da 5,1 milyondan (%26), 1943'te 7,25 milyona (%36) yükseldi. Çalışan kadınların %46'sı 14-59 yaş arasındaydı, %90'ı 18-40 yaş arası bekâr kadındı (38).

Almanya'da 2. Dünya Savaşında mevcut kadın işçilerden daha fazla işçi çalıştırılmadığı, bunların yerine 6 milyon dışarıdan getirilen işçinin çalıştırıldığı ileri sürülmüş olsa da (29), işçi açığının kadın işçilerle kapatıldığına ve 25 yaş altı bekar kadınlar için zorunlu iş programlarının hazırlandığına dair verilere ulaşılmıştır. Bu kadın işçiler en az 1 yıl çalışmak zorundaydılar (38).

Kadın istihdamında belirgin bir artış olsa da eşit işi yapan erkek ve kadın işçilerin ücretleri arasındaki farklılık savaş sırasında da devam etti. Kadın işçiler erkek işçilerin aldığı ücretin ancak yarısı kadar ücret alabiliyorlardı. Ayrıca beceri gerektirmeyen işler kadın işi olarak tanımlanıp eşit ücret tartışmasının dışında bırakılıyordu.

Bu duruma kadınlar uzun süre sessiz kalmadılar ve Ekim 1943'te Glasgow yakınındaki Hillington Rolls-Royce fabrikasında bir hafta greve gittiler,

bunları fabrikadaki erkeklerin çoğu destekledi. Sonuçta eşit ücreti elde ettiler. Bir diğer eşitsizlik yaralanmalarda kendilerine ödenen tazminatlar konusundaydı. Savaş ile ilişkili üretim ve hizmetlerde bombalama vs gibi nedenlerle yaralanmalar sıklıkla yaşanıyor ama erkeklere bunun için 21 Şiling ödenirken, kadınlara 14 Şiling ödeniyordu (38).

Savaşlar ve işçi sendikaları

Her iki paylaşım savaşı sırasında da başta ABD olmak üzere dönemin emperyalist –kapitalist ülkelerindeki sendikali işçi sayısında ve sendikalaşma oranında bir artış gerçekleşti. Buna karşılık sendikalar, sınıf sendikalarından hükümetlerin kontrolündeki korporatist yapılanmanın birer aktörüne dönüştüler. Bu durum emek ve sermaye arasındaki çatışmaların açığa çıkmasını yavaşlattıysa da bu dönemde belirgin düzeyde grev ve direniş eylemleri görüldü.

Sendikalaşmanın artmasına yol açan nedenlerin başında dünya savaşları sırasında işgücü talebine olan artışın işgücünün ekonomik ve politik gücünü artırması gelmektedir. Çünkü savaşlarla birlikte sanayiler yeniden yapılandırıldı (mühendislik ve diğer savaş sektörleri öncelik etti).

ABD'de 1913'te 2,7 milyon sendikali işçi (%6) vardı. 1917 yılına kadar bu oran %6-7 olarak kaldı. 1935 yılında 'Wagner Ulusal Çalışma İlişkileri Yasası'nın (*National Labor Relations Act* (NLRA)) kabul edilmesiyle bu oran %12'ye yükseldi (39). Sendikalarda örgütlü işçi sayısı 1941'de 10,5 milyon ve 1945'te 14,8 milyon oldu. Sendikalaşma oranı 1945 yılında %35,5 idi (27). 1913 yılında Almanya'da sendikalarda örgütlü işçi sayısı 2,97 milyon ve sendika sayısı 99 idi. Diğer yandan 2. Dünya Savaşı döneminin sendikalar açısından önemli bir özelliği sendikal örgütlenme biçiminde yaşanan değişimdir. Bu dönemde korporatist örgütlenmeler yaygın bir işçi örgütlenmesi olarak gündeme getirilmiştir.

ABD'de 1940 yılında 16 milyon askerin 10 milyonu askere çağrılan işçilerden oluşuyordu. 1942'de Başkan Roosevelt 'Ulusal Savaş Çalışma Kurulu' (NWL) ve 'Savaş Çalışma Politikaları Kurulu'nu (WLPB) oluşturdu. İşçi ve işveren temsilcilerinden oluşan 'İşçi Meclisleri' kuruldu. Böylece Hükümet radikal sol sendikalara karşı yandaş

sendikaları kurdurdu (*The Loyal Legion*). ‘Ulusal Savaş Çalışma Kurulu’ iş uyuşmazlıklarına aracılık eden bir yapıydı ve bu kurul fabrikalardaki çatışmalı durumlara fiilen el koyuyor, genellikle de işverenler lehine çözümlüyordu. Korporatist uygulamalar sonucu sendika üyelik oranı 1933-1945 arasında %5,7’den %22,4’e fırladı (38).

Savaşlar, iş kazaları, meslek hastalıkları, grev ve iş bırakmalar

Savaş koşullarında, askerleştirilmiş bir disiplinle ağırlaştırılmış çalışma koşulları (uzun saatler vs) nedeniyle iş kazaları, işçi cinayetleri ve meslek hastalıklarında ciddi artışlar yaşandı.

Örneğin 1. Dünya Savaşı sırasında, 1917 yılında, Doğu Londra’da Silver Town’daki TNT fabrikasındaki patlama yüzünden 73 kadın işçi öldü ve yüzlerce ev hasara uğradı. Almanya’da faşizm döneminde ve 2. Dünya Savaşı yıllarında ise ağır çalışma koşulları iş kazalarında patlamaya neden oldu. 1933-1940 arasında iş kazası sayısı 929 bin vakadan 2 milyon 253 bin vakaya yükseldi. Meslek hastalıkları vakası 11 binden 23 bine yükselirken, işçi ölümleri 217’den 525’e fırladı (bu arada istihdam 13,5 milyondan 20,8 milyona çıktı) (40). ABD’de uzun saat çalışma süreleri iş kazalarını ciddi biçimde artırdı (41).

İki büyük savaş öncesinde ücret artışı taleplerini içeren ve kısa süreli olarak ortaya çıkan grevlerin, savaş sırasında ciddi olarak azaldığı (özellikle de Almanya’da) buna karşılık savaşın ilerleyen yıllarında işçi mücadelesinin yeniden hızlandığı görülmektedir.

Birinci Dünya Savaşının öncesinde, 1900’de Britanya’da 648 olan grev sayısı 1913’te 1,497’ye ve 189 bin olan grevci işçi sayısı 1913’te 689 bine çıkarken, grevler nedeniyle kaybolan işgünü sayısı 3.153’den 11,631’e fırladı. Katılan işçi sayısı ve işgücü kaybı Almanya’da daha az olsa da benzer bir artış eğilimi söz konusudur. Bu tarihlerde Almanya’da bir greve ortalama 86 işçi; İngiltere’de 645 işçi katılırken, ortalama grev süresi Almanya’da 16,5 ve İngiltere’de 19 gün idi. İşgünü kaybı ise sırasıyla kişi başına olmak üzere 0,9 ve 1,5 oldu (43).

Birinci Dünya Savaşının başında işyerlerinin askeri bir disipline sokulması nedeniyle grevler düştü, ama zamanla grevlerde artış görüldü.

Örneğin Almanya’da 1914 yılında 1,115, 1917’de 561 ve 1918’de 531; Rusya’da 1914’te 3,534, 1915’te 928, 1917’de 1,938 grev ortaya çıktı (Morris, 1985 s:172’den aktaran 29).

Avrupa’da grevleri ve direnişleri tetikleyen şeyler ücretlerin düşürülmesi, buna karşılık çalışma saatlerini artırılarak çalışma koşullarının ağırlaştırılması ve sınıfa yönelik anti- demokratik baskıların artmasıydı. Ayrıca savaşa karşı da grevler yapılmaktaydı. Bu yıllarda Avrupa’da önemli siyasal gelişmeler oldu, devrimler yaşandı. Rusya’da 1917’de proletarya devrimi gerçekleşti. Almanya’da Berlin ve Köln’de işçi meclisleri kurulurken, Bavyera Cumhuriyeti ilan edildi. 1919 yılında Spartaküs Hareketi’nin isyanı patlak verdi. İrlanda’da Sinn Fein 1918 yılında seçimi kazandı. 1919 yılında Glasgow tersane işçileri grevleriyle kenti felç ettiler. Macaristan’da 21 Mart 1919’da iki yıldır devam eden grev ve direnişlerin ardından Sovyet Cumhuriyeti kuruldu.

Kadın işçilerin Almanya’da ücretleri 1913-18 arasında aylık 128 marktan 30 marka düştü. Tüm reel ücretler Fransa’da bu dört yılda %20, İtalya’da yarı yarıya düştü. Avusturya 1916/17’de açlık yaşadı. Bu ülkede 1918’de ücretler %63 oranında düştü. Tüm ülkelerde çalışma saatleri tüm hafta günleri dâhil 11 saate çıktı. İtalya Turin’de Fiat işçileri haftada 75 saat, Berlin’de 70 saat çalıştılar. Paris’te Renault firmasında çatı çökmesi sonucunda 26 işçi öldü. Yeni işe başlayan kadınlar müdürlerin tacizine uğradılar. Bu gelişmeler işçilerin direnişlerini tetikledi (44).

Fransa’da demokrasi askıya alındı ve Fransız Parlamentosu 5 Ağustos 1914- 22 Aralık 1914 arasında hiç toplanmadı. Buna rağmen işçi direnişleri artarak devam etti. 1916’da ağırlıklı olarak kadınların yürüttüğü temel bir grev dalgası oluştu. Mühimmat sektöründe kadın işçilerin ücretlerinin düşürülmesi grevleri başlattı. 1916 sonu-1917 başlarında grevciler asıl olarak kadınlardan oluşuyordu. Nedenlerse enflasyon, aşırı çalışma ve ustabaşların baskılarıydı. Ekonomik gibi görünse de bu grevler sosyalistlerle işbirliği içinde yürütüldü. 1917’de 1 Mayıs gösterilerinde göstericiler Rus devrimcileri alkışladılar. Tekstil ve ayakkabı sektöründe 10 bin civarında işçi greve gitti. Fransa’da sendikal bürokrasinin negatif etkileri güçlü bir biçimde hissediliyordu. Avusturya’da kitlesel grev-

ler sosyal demokrasinin engeliyle karşılaştılar. 1917 Rus Devrimi'nin ardından sosyal demokrat liderler işçileri grevlerden vazgeçirmeye çalıştılar. 1918 yılı Ocak sonu Şubat başında 1 milyon işçi iş bıraktı. İşçiler savaş karşıtı askerlerle birlikte tavır aldılar. Sosyal demokrat liderler yeniden arabulucu oldular ve işçileri yumuşattılsa da 1918 Mayıs-Haziran'da ekmeğin ve unun tayınlaması yeniden başlayınca işçiler yeniden greve gittiler. Sosyal demokratlar bir kez daha işçi meclislerini topladılar (43).

Almanya'da 1915'te sadece 141 grev (13 bin işçi) vardı. 1916'da bu sayı %70 artarken katılan işçi sayısı 130 bin oldu. Aynı yıl ekmeğin, gıda dükkanları kadın ve gençler tarafından yağmalandı. 1 Mayıs'ta 10 bin işçi yürüdü. K. Liebnicht adlı devrimcinin 2,5 yıl hapse mahkûm edilmesi 55 bin mühendisin politik grevine neden oldu ve Karl Liebnicht serbest bırakıldı. 1916/17'de Rus Çarının devrilmesi Leipzig'de mücadeleyi yükseltti. Hamburg'dan Nuremberg'e her yerde grevler vardı. 16 Nisan'da 300 bin Berlinli işçi politik sloganlar atarak greve gittiler. Aynı gün Leipzig'de başlayan grevdeki altı siyasal talepten biri işgale son verilerek barışın sağlanmasıydı. 1918'de Berlin'de 400 bin işçi tekrar greve gitti. Bu grevlerde yedi talep söz konusuydu. Bunlar arasında daha iyi gıda temin edilmesinin yanı sıra ulusların kendi kaderlerini tayin etme hakkı gibi Bolşeviklerin barış talepleri de vardı.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı İmparatorluğu'nda (1909-1915 arasında) toplam 38 grev yapıldı. Bu grevlerin çoğu dokuma, gıda sanayi ve madencilik alanlarında ve ağırlıklı olarak İstanbul, Selanik, İzmir ve Zonguldak'ta gerçekleşti. Grevlerin amacı ücret artışları, çalışma saatlerinin 10 saate indirilmesi ve sendika ya da işçi derneklerinin işverenlerce kabul edilmesi gibi ekonomik ve demokratik taleplerin yerine getirilmesini sağlamaktı. Onbeş greve toplamda 39 bine yakın işçi katıldı. Grevlerin 36 tanesinin 1909-1913 arasında, sadece 2 tanesinin 1914 ve 1915 yıllarında yapılmasının nedeni, yani grevlerdeki bu iki savaş yılındaki azalmanın nedeni İttihat ve Terakki Yönetiminin her türlü işçi örgütlenmesi ya da eylemini yasaklaması ve savaş koşullarıdır (44, s:61-68). Buna rağmen savaşın ilk yılı olan 1914 yılında, bu dönemin en geniş katılımlı grevi olan Zon-

guldak'taki 10 bin kömür madeni işçisinin grevi dikkat çekicidir.

İkinci Dünya Savaşı emek-sermaye güç dengesini emek aleyhine değiştirdi. İşçi örgütlerini dağıttı. Sendikalar savaş için yapılan istihdamın bir parçası haline dönüştürüldüler.

1941 yılında ABD'de Roosevelt silah sanayinde grevi yasaklayıp, işçi koruma mevzuatını rafa kaldırdı. İngiltere'de "1035 Talimatı" ile grevler yasaklandı. Almanya'da Naziler her türlü direnişi yasa dışı ilan ettiler. 1944'e kadar 87 bin işçi işyeri kurallarına uymadıkları için hapse atılırken, 1943'te bunların 5,336'sı öldürüldü. İtalya'da Mussolini, korporatizm altında grevleri, gösterileri, hatta hükümetin sözlü olarak dahi eleştirilmesini yasakladı. Emek sermaye çatışmaları bu dönemde sermaye lehine çözüme kavuşturuldu (29).

Savaşın neden olduğu ağır çalışma koşulları ve artan sömürü, sendikalardaki sözü edilen yapı değişikliğine rağmen işçi direnişlerinin 2. Dünya Savaşı sırasında da devam etmesine neden oldu. Emek-sermaye ilişkileri ülkelerin faşist ya da burjuva demokrasisi ile yönetilmelerine göre değişiklikler gösterdi.

Örneğin, Mussolini döneminde İtalya'da olduğu gibi Almanya'da faşist parti emek hareketini ve komünistleri vb yok edebilmek için 1933'te saldırıya geçti. Mart 1933'te 100 bin komünist, sosyal demokrat ve sendikacı toplama kamplarına gönderilirken bunların 600'ü öldürüldü. 1933'ün 1 Mayıs'ında işçi sendikaları Swastika'nın arkasından yürüyerek Nazilere şirin görünmek istedilerse de "Olağanüstü Hal Kanunu" ile sendikaları dağıtıldı, büroları kahverengi gömlekleli faşistler tarafından işgal edildi, mülklerine el konuldu. Führer iktidar olmadan önce işçi sınıfı dizlerinin üstüne çökertilmiş, sendikaları yok edilmişti. Naziler ülke çapında, sendikaların yerini alacak olan "Emek Cephesi" adlı bir örgüt kurdular. Bu yapı Nazi devletin en önemli organı oldu. İşçi kitleleri Nazilerin arkasına takıldı. Savaşın ilk yıllarında Nazi mitinglerinde yer aldılar ve savaşı desteklediler. Hem Vichy hem de Nazi işgali altındaki Fransa'da sendikalar kapatılıp, grevler yasa dışı ilan edildi. Bir madenci grevi şiddetle bastırıldı (1941). İşçilerin, zafer için kendilerini feda etmeleri birden olmadı, savaş devam ettikçe, giderek bu fedakârlık yerleşti. Ülkeleri savaşta kazandığında sevindiler,

kaybettiğinde ise üzuldüler. İngiltere’de emek-sermaye ilişkisi Almanya’dan farklı olarak sendikaların liderlerinin hükümetin yanında yer aldığı bir biçim olarak ortaya çıktı. Sendika liderleri savaşı desteklediler. ‘Ortak Verimlilik Komitesi’nde sendika liderlerine yer verilerek üretim artışı teşvik edildi (29).

Diğer yandan, dönemin en büyük sendikası olan UAW 1941 yılında greve gitse de Pearl Harbour saldırısından sonra hükümetin yanında yer aldığını ve her türlü fedakârlığa razı olduklarını açıkladı. “Grevsizlik kararı” iki yıl boyunca grev sayısının çok düşmesine neden oldu. Böylece Roosevelt mesai ve hafta sonu çalışmasını bedavaya getirmiş oldu. Japonya’da iki savaş arasında sendikalaşma oranı %6,8 idi. Sanpo Hareketi (Sangyo Hokokukai) bu sayıyı 1942’de %70’e çıkarttı (5,5 milyon). Bu sağcı sendika liderlerinin ve bazı sağcı entellektüellerin oluşturduğu bir hareketti. Kısa sürede Sanpo, işçi verimliliği, etkin çalışma konularında kararlar alan yarı resmi bir organa dönüştü (29).

Sonuç Yerine

Günümüzde, iktisadi krizler gibi, savaşlar da kapitalizme içkin olgulardır. Yani kapitalizm ve savaşlar birbirinin ayrılmaz parçalarıdır. Çünkü kâr elde etmek için emek sömürsünü esas alan kapitalist sistemin özünde çatışma vardır. İktisadi çıkar çatışmalarının olmadığı bir kapitalizmden söz edilemez. Savaşlar bu tür çatışmaların meyveleridir. Bu çatışmalar ise ulusal çatışmaları, nefretleri, korkuları ve silahlanma gibi savaşları provoke eden gelişmelere neden olmaktadır. Doğası gereği kapitalizm uluslar arası gerginliklere neden olmakta, bu da savaşlara yol açmaktadır. Emperyalizm çağında, devletlerin ve sermayenin birbirine giderek artan bağımlılığı, ulus devletlerin kendi ulus ötesi şirketlerinin çıkarlarını korumak için, onların arkalarında devasa bir askeri güçle durma ihtiyacını hissetmesine bu da emperyalist paylaşım savaşlarına neden olmaktadır. Böylece savaşlarda sadece kapitalist sistemin değil, kapitalist devletlerin de çok büyük sorumluluğu söz konusudur.

Geçmiş yüzyıllarda daha çok askeri kayıplarla sonuçlanan savaşlarda bugün, çok büyük oranda, sivil halktan insanlar ölmekte ya da yaralanmaktadır. Gerçekte bu savaşlar, aslında çıkartılmasın-

da hiçbir payı ya da menfaati olmayan halklar için bir felaket niteliğindedirler.

Savaşlar sadece halktan toplanan vergilerin halklara karşı kullanılmasıyla sonuçlanmamakta, bu harcamaların eğitim, sağlık, istihdam, refah hizmetleri gibi vazgeçilen alternatif maliyetleri de bulunmaktadır. Ayrıca savaşlar paylaşım savaşları sırasındaki emperyalist devlet ekonomilerinin büyümesi dışında, özellikle az gelişmiş ülke ekonomilerinin daralmasına, yatırımların durmasına, enflasyon artışına, zorunlu devlet borçlanmasına ve tüm bunlar da gelir bölüşümünün daha da adaletsiz bir hale gelmesine ve yoksulluğun artmasına neden olmaktadır.

Savaşların işçi sınıfı üzerindeki olumsuz etkileri ise savaşların her türünde (genel/emperyalist, bölgesel ya da iç savaşlar) kanıtlanmıştır. Emperyalist ülkelerde görülen savaş dönemi istihdam artışı askerileştirilmiş-zora dayalı bir istihdamdır. Bu ülkelerde çalışma saatleri uzatılmakta, sendikal örgütlenmeler etkisizleştirilmekte ve artan enflasyon nedeniyle reel ücretler düşürülmektedir. Bunlara ilave olarak kadınlar savaş üretim sektörlerinde daha çok kullanılmakta, buna rağmen ücretleri erkek işçilerin ücretlerine kıyasla düşük tutulmaktadır. Savaş üretimi koşullarında iş kazaları ve meslek hastalıklarında ise patlama yaşanmaktadır.

Az gelişmiş ülkelerde ise savaş dönemlerinde istihdam artmadığı gibi, işsizlik hızla yükselmekte, reel ücretler ve sendikalaşma oranları düşerken, işçilerin çalışma saatleri ve koşulları ağırlaştırılmakta ve iş kazaları görülmemiş ölçüde artmaktadır. Savaşlar, despotik, otoriter ya da faşizan devlet biçimleri altında yaşandığından işçi haklarından söz edebilmek de mümkün değildir. Özcesi savaşlar hangi ulus, cins etnisite ya da inanç grubuna ait olursa olsun işçi sınıfı için her hangi yarar sağlamamakta, tam tersine işçi sınıfının, ölmek ya da yaralanıp sakat kalmasının ötesinde, ekonomik ve sosyal refahının azalmasına ve örgütsüzleştirilerek politik olarak zayıflatılmasına neden olmaktadır.

Dipnotlar

1. Veriler için bkz: Wikipedia; Ransom; Richard; <http://www.theguardian.com/world/2013/jul/25/columbia-conflict-death-toll-commission>; Crawford; Matthews; Lutz; , <https://www.hrw.org/world-report/2015/country-chapters/sri-lanka>; Human

Rights Council; <http://www.huffingtonpost.com/2014/11/24/syrian-observatory-for-human-rights>; HDP Genel Merkezi Enformasyon Masası; siyasihaber.org.

2. Klein tarafından ortaya atılan Felaket Kapitalizmi'ne atıfta bulunan Alex Callinicos, "Resisting the long war", <http://isj.org.uk/resisting-the-long-war/>, Issue: 149, (22 December 2015).

Kaynaklar

1. Ransom RL "The Economics of the Civil War" <https://eh.net/encyclopedia/the-economics-of-the-civil-war>.
2. "Colombian conflict has killed 220,000 in 55 years, commission finds" Associated Press in Bogotá, <http://www.theguardian.com/world/2013/jul/25/colombia-conflict-death-toll-commission>, 25 July 2013.
3. Crawford NC "Civilian Death and Injury in the Iraq War, 2003-2013" Brown University Watson Institute International&Public Affairs. Costs of War. March 2013.
4. Lutz C "US and Coalition Casualties in Iraq and Afghanistan." *Watson Institute for Strategic Studies, Brown University*. 2013, February 21.
5. World Report 2015: Sri Lanka Events of 2014, <https://www.hrw.org/world-report/2015/country-chapters/sri-lanka>.
6. Report of the OHCHR Investigation on Sri Lanka (OISL), Human Rights Council, 16 September 2015.
7. "Inside The Advocacy Group That Keeps Track Of Syria's War Casualties", http://www.huffingtonpost.com/2014/11/24/syrian-observatory-for-human-rights_n_6201182.html, 8 May 2015.
8. "7 ayda 280 asker ve polis yaşamını yitirdi," <http://siyasihaber2.org/7-ayda-280-asker-ve-polis-yasamini-yitirdi>, 6 Şubat 2016.
9. HDP Genel Merkezi Enformasyon Masası Tarafından Sunulan 17 Nisan 2016 Tarihli Bilgilendirme Notu.
10. World War II, Casualties, WWII Statistics.pdf., moira.meccahosting.com (11 Kasım 2015).
11. Dylan M "George W. Bush's presidency, in 24 charts", <https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2013/04/24/george-w-bushs-presidency-in-24-chart>, April 24, 2013.
11. Lenin VI "Imperialism, the Highest Stage of Capitalism" İçinde: Lenin's *Selected Works*, Progress Publishers, 1963, Moscow, Volume 1, Erişim: <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1916/imp-hsc/ch07.htm>.
12. Chretien T "What's the cause of endless wars?" Erişim: <http://socialistworker.org/2014/10/30/whats-the-cause-of-endless-wars>, 30 October 2014.
13. Callinicos A "The multiple crises of imperialism" *International Socialism* 2014; 144. Erişim: <http://isj.org.uk/the-multiple-crises-of-imperialism>
14. Report: "War and Peace in the 21st Century, International Stability and Balance of the New Type" Valdai Discussion Club Report, October 2015.
15. Benoit E "Defence and Economic Growth in Developing countries" Boston, MA: Lexington Books, 1973.
16. Benoit E "Growth and defence in developing countries" *Economic Development and Cultural Change*, 1978;26(2).
17. World Bank "Breaking the conflict trap: Civil war and development policy" Technical report, Washington, D.C. World Bank, 2003.
18. Galvin H "The impact of defence spending on the economic growth of developing countries: A cross-section study" *Defence and Peace Economics* 2003;14(1):51-59.
19. Stewart, D. B. (1991). Economic growth and the defense burden in Africa and Latin America: simulations from a dynamic model. *Economic Development and Cultural Change*, 40(1).
20. Yildirim J, Sezgin, S, Ocal N "Military expenditure and economic growth in Middle Eastern countries: A dynamic panel data analysis" *Defence and Peace Economics* 2005;16(4): 283-295.
21. Collier P "On the economic consequences of civil war" *Oxford Economic Papers* 1999;51(1):168-183.
22. Samarasinghe de SWR "Political Economy of Internal Conflict in Sri Lanka" Working Paper. The Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael. 2003, s.9.
23. Renuka GK, Rambaldi AN "Economic Consequences of War: Evidence from Sri Lanka" *Journal of Asian Economics* 2014;30: 42-53.
24. Peltier HG "Employment Impact" Brown University Watson Institute International&Public Affairs. Feb 2015. Erişim: <http://www.costsofwar.org/article/lost-jobs>.
25. Higgs R "Wartime Prosperity? A Reassessment of the U.S. Economy in the 1940s" <http://www.independent.org>, 1 March 1992..
26. Bureau of Labor Statistics, "Employment status of the civilian noninstitutional population, 1940 to date." Available at <http://www.bls.gov/cps/cpsaat1.pdf>.
27. Tassava C. The American Economy during World War II. *Economic History Encyclopedia*, February. 2010;5. Erişim:<https://eh.net/encyclopedia/the-american-economy-during-world-war-ii> (Milward, s. 69'dan aktaran).

28. Heartfield J “World war as class war”
<https://libcom.org/history/world-war-class-war>
(7 April 2016).
29. Heartfield J “The reaction”
<https://libcom.org/library/reaction> (19 June 2011).
30. Bernstein I “Americans in Depression and War”
Chapter 5. *The US Department of Labor Bicentennial History of the American Worker*. 1983: 201-24.
<http://www.dol.gov>.
31. Nazi Germany and the Economic Miracle,
<http://www.historylearningsite.co.uk/nazi-germany/nazi-germany-and-the-economic-miracle>
32. Martín-Aceña P, Martínez Ruiz E, Pons MA “War and Economics: Spanish Civil War Finances Revisited”
European Review of Economic History 2012;16.2:144-165.
33. Bry G (assisted by Charlotte Boschan) “Wages in Germany, 1871-1945” Princeton University Press, 1960. Erişim: http://papers.nber.org/books/bry_60-1.
34. The Long-Run Labor-Market Consequences of Jose Galdo, Civil War: Evidence from the Shining Path in Peru, IZA DP No. 5028, June 2010.
35. Kasirye I, Okoboi G “Impacts of civil war on labour market outcomes in Northern Uganda: Evidence from the 2004-2008” Northern Uganda Panel Survey.
36. Prepared in the Reports and Analysis Division, Bureau of Employment Security. The material was assembled by Mildred A. Joiner and Clarence M. Welner, *Employment of Women in War Production*.
37. Braybon G “Women War Workers in the First World War” Routledge London, 1989.
38. “The impact of WWII on women’s work World War II: 1939-1945”, <http://www.striking-women.org>.
39. Reynolds MO A History of Labor Unions from Colonial Times to 2009” Mises Institute (<https://mises.org>), 17 July 2009.
40. Black R “Fascism in Germany: How Hitler Destroyed the World’s Most Powerful Labor Movement” London: Steyne, 1975.
41. Hugh R “The United States: from ploughshares to sword” in Mark Harrison, ed., *The Economics of World War Two: Six Great Powers in International Comparison*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998, s. 94.
42. Meisenzahl RR “Organization matters: Trade Union Behavior during Peace and War” *Journal of Comparative Economics* 2015;43.4:919-937.
43. Fuller C “The mass strike in the First World War”, <http://isj.org.uk>, Issue: 145, 5 January 2015.
44. Güzel MŞ “Türkiye’de İşçi Hareketi (1908-1984)” İmge Kitabevi, 2016.●

İnsanlık henüz yeni insanlık olduğu zamanlarda mülkiyetsiz, dolayısıyla savaşsız yaşadığı günleri unutmadı, onların yeniden geleceği zamanı umut etmekten vazgeçmedi (Yıldırım B.)
Silahlara karşı güller, ne kadar etkili? (Bu fotoğraf Mark Ribaud tarafından Washington’da Vietnam Savaşı karşıtı bir gösteride 20 Ekim 1967’de çekildi)

Fotoğrafa erişim adresi: <http://www.rtmuruguay.org/2015/12/flores-en-el-cabello-2.html>